ARCHEOLOGIENOTA
AVERBODE – ABDIJSTRAAT

J. CLAESEN, B. VAN GENECHTEN, E. AUDENAERT
K. BOUCKAERT, E. KEERSMAEKERS
& A. DOUCET

SEPTEMBER 2018

Titel
Archeologienota zonder ingreep in de bodem. Averbode – Abdijstraat

Auteur(s)
Jan Claesen, Ben Van Genechten, Evelien Audenaert,
Kevin Bouckaert, Emma Keersmaekers & Alexander Doucet

Opdrachtgever
Hosbur bvba

Projectnummer
2018I11

Plaats en datum
Kortenaken, 12 september 2018

Reeks en nummer
ARCHEBO rapport 2018I11
ISSN 2034-5615

© 2018 ARCHEBO bvba

ARCHEBO aanvaardt geen aansprakelijkheid voor eventuele schade voortvloeiend uit het gebruik van de resultaten van dit onderzoek of de toepassing van de adviezen. Alle rechten voorbehouden. Niets uit deze uitgave mag vermenigvuldigd of aangepast worden, opgeslagen worden in een geautomatiseerd gegevensbestand, en/of openbaar gemaakt worden in enige vorm of wijze ook, elektronisch, mechanisch, door fotokopie of enige andere wijze, zonder voorafgaandelijke toestemming van de opdrachtgever.

INHOUD

1 Inleiding 4

1.1 Algemeen 4

1.2 Beschrijving onderzoeksopdracht 4

1.3 Doelstellingen 7

1.4 Randvoorwaarden 8

1.5 Onderzoeksvragen 8

2 Huidige & toekomstige situatie 9

2.1 Huidige situatie 9

2.2 Toekomstige situatie 9

3 Bureauonderzoek 11

3.1 Landschappelijke & bodemkundige situering 11

3.2 Archeologische en erfgoedkundige data 16

3.3 Historiek en cartografische bronnen 17

3.4 Archeologische verwachting 25

4 Resultaten bureauonderzoek 26

4.1 Algemeen 26

4.2 Beantwoording onderzoeksvragen 26

4.3 Samenvatting / assessment bureauonderzoek 27

4.4 Programma van maatregelen 28

5 Bibliografie 29

6 Figurenlijst 30

7 Plannenlijst 31

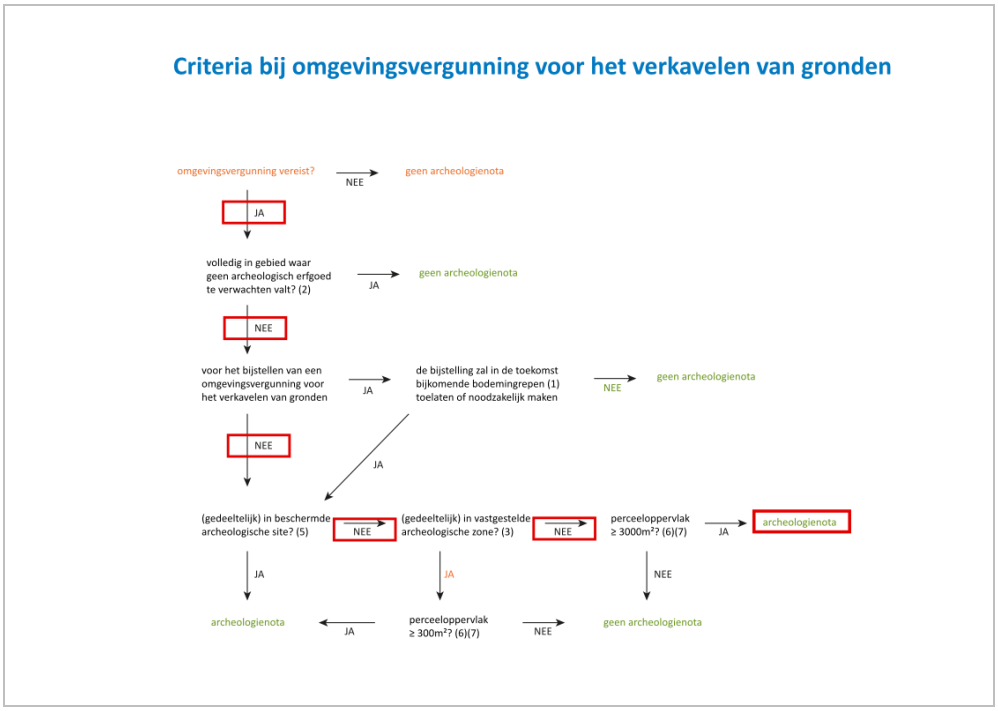
1 INLEIDING

1.1 ALGEMEEN

Bij het aanvragen van een omgevingsvergunning kan het zijn dat het toevoegen van een archeologienota aan de aanvraag verplicht wordt gesteld. De archeologienota wordt geschreven door een erkend archeoloog en bevat de resultaten van een archeologisch vooronderzoek en een advies voor vrijgave of eventueel vervolgonderzoek.

Het toevoegen van een archeologienota aan een omgevingsvergunning is afhankelijk van een aantal criteria:

- De totale oppervlakte van de percelen
- De oppervlakte van de geplande bodemingrepen
- De ruimtelijke bestemming van het terrein
- De ligging van het terrein binnen of buiten een archeologische zone of de site volgens de inventaris

Figuur 1: Criteria bij omgevingsvergunning voor het verkavelen van gronden

1.2 BESCHRIJVING ONDERZOEKSOPDRACHT

Naar aanleiding van een omgevingsvergunning heeft ARCHEBO bvba in opdracht van Hosbur bvba een archeologienota opgemaakt voor het verkavelen van gronden. De opdrachtgever plant de sloop van de bestaande bebouwing, waarna het projectgebied opnieuw ingedeeld wordt in vier nieuwe loten. Binnen elk lot wordt een bouwzone voorzien, waardoor per lot een zone ontbost zal worden. De overige gebieden worden als bos behouden.

Aangezien de aanvraag voor een omgevingsvergunning na 1 juni 2016 werd ingediend, is een archeologienota evenwel vereist, zoals vastgelegd in het Onroerenderfgoeddecreet (art. 5.4.1, 5.4.2, 5.4.8 en 5.4.9). Het bureauonderzoek werd uitgevoerd in september 2018 onder leiding van erkend archeoloog Jan Claesen. Contactpersoon bij de opdrachtgever, Hosbur bvba, was Jennifer Cools. In de onderhavige archeologienota worden de locatie van het terrein en de reeds uitgevoerde werken geanalyseerd. Deze informatie wordt samen met de resultaten van een archeologisch bureauonderzoek bestudeerd.

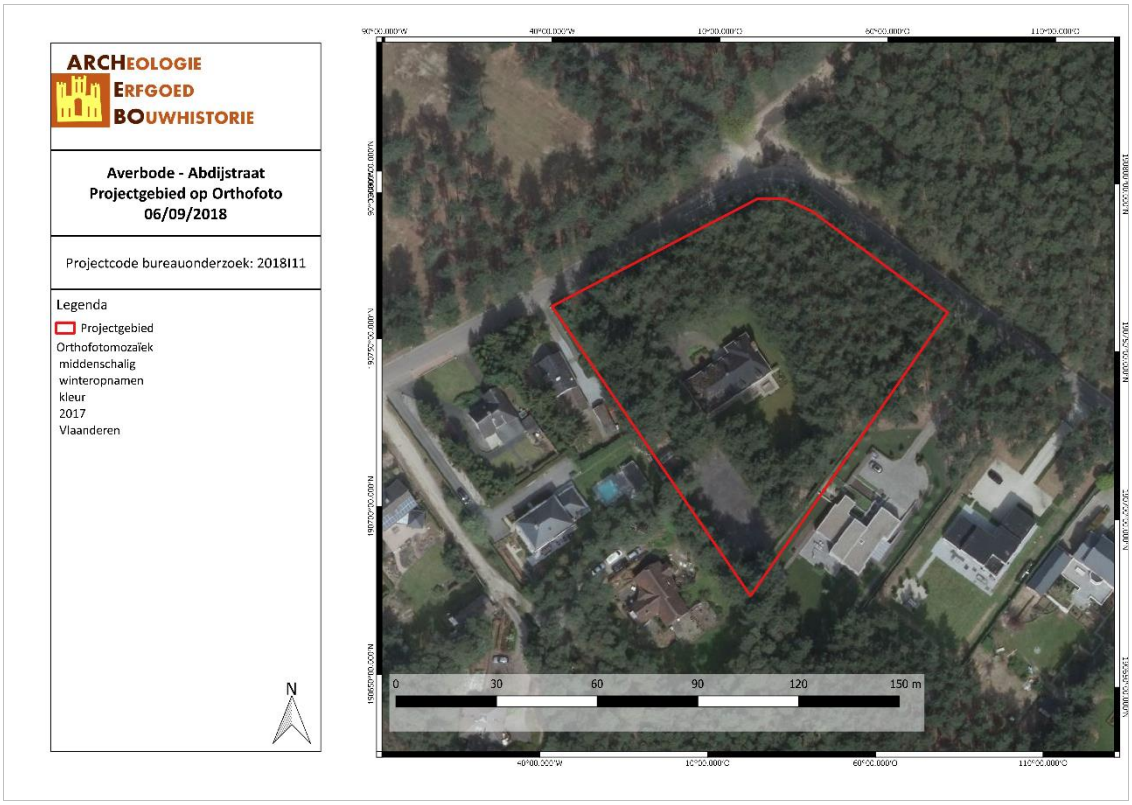
Administratieve fiche			
Naam site:	Averbode – Abdijstraat		
Onderzoek:	Archeologienota zonder ingreep in de bodem		
Ligging:	Vlaams Brabant, Scherpenheuvel-Zichem, Averbode, Sprinkhaanstraat 57		
Kadaster:	Gemeente Scherpenheuvel-Zichem, afdeling 5, sectie D, nrs 290d en 290e		
Coördinaten:	A	X	194001,365
		Y	190760,747
	B	X	194069,838
		Y	190793,802
	C	X	194118,831
		Y	190760,894
	D	X	194061,869
		Y	190675,746
Opdrachtgever:	Hosbur bvba Diestsestraat 175 3270 Scherpenheuvel-Zichem		
Uitvoerder:	ARCHEBO bvba Merelnest 5 3470 Kortenaken		
Projectcode bureauonderzoek:	2018I11		
Projectleiding:	Jan Claesen		
Erkenningsnummer projectleiding:	OE/ERK/Archeoloog/2015/00014		
Bewaarplaats archief:	Hosbur bvba		
Grootte projectgebied:	Ca. 7171.420 m²		
Uitvoeringsperiode:	Van 7 tot 12 september 2018		
Reden van de ingreep	Verkavelen van gronden		
Wetenschappelijke vraagstelling:	Het doel van deze archeologienota is een archeologische evaluatie van het terrein, de geplande werken en impact op het bodemarchief.		
Termen Thesauri:	Bureauonderzoek, verstoring,		

De onderstaande GRB-kadasterkaart en de Orthofoto tonen het projectgebied op de meest recente stadskaarten en luchtfoto's.

AVAB/18/09/07/1 - Digitale aanmaak

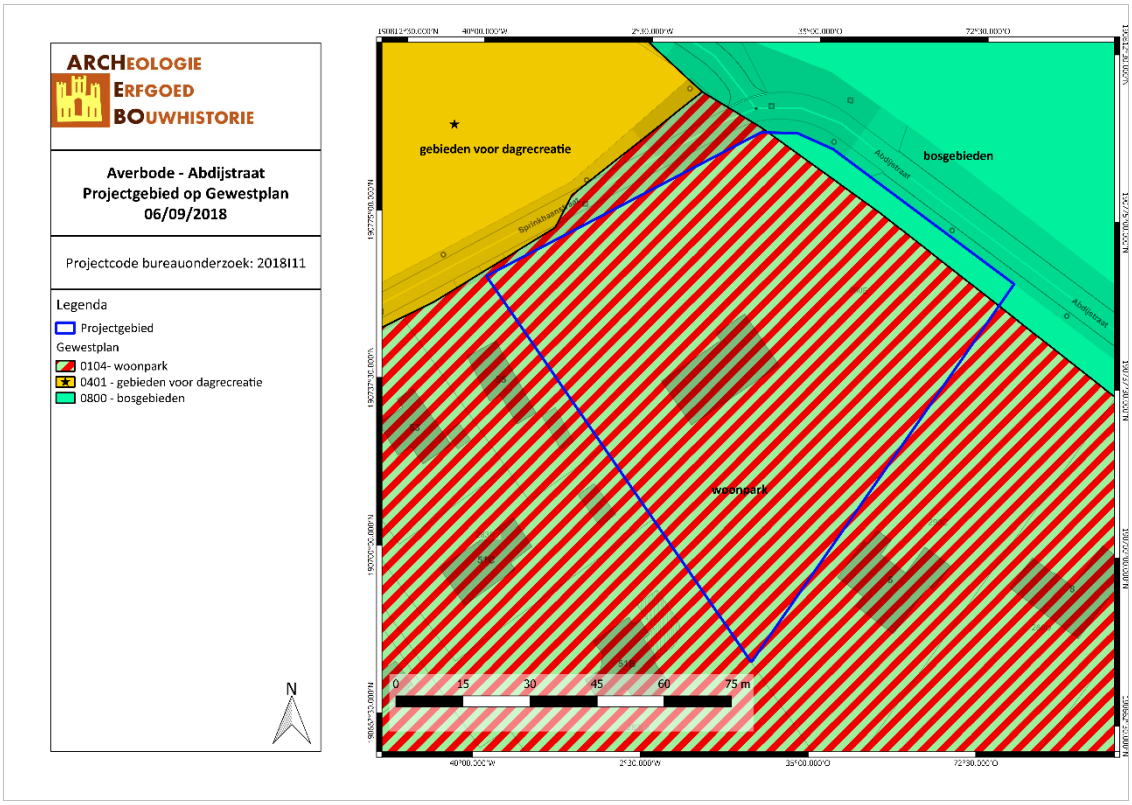
Figuur 2: Situering van het projectgebied en de coördinaten op de GRB-kadasterkaart (Geopunt, 2018)

AVAB/18/09/07/2 - Digitale aanmaak

Figuur 3: Situering van het projectgebied op Orthofoto (Geopunt, 2018)

Figuur 4: Situering van het projectgebied en de coördinaten op de GRB-kadasterkaart (Geopunt, 2018)

AVAB/18/09/07/3 - Digitale aanmaak

Figuur 5: Situering van het projectgebied op Gewestplan (Geopunt, 2018)

1.3 DOELSTELLINGEN

In het kader van het Onroerenderfgoeddecreet (decreet van de Vlaamse Regering 12 juli 2013) en het Onroerenderfgoedbesluit van de Vlaamse Regering van 16 mei 2014, is de eigenaar en gebruiker van gronden waarop zich archeologische waarden bevinden verplicht deze waarden te behoeden en beschermen voor beschadiging en vernieling. In het licht van de bestaande wetgeving heeft de opdrachtgever beslist eventuele belangrijke archeologische waarden te onderzoeken voorafgaande aan de werken. Dit kan door behoud *in situ*, als de waarden ingepast kunnen worden in de plannen, of *ex situ*, wanneer de waarden onomkeerbaar vernietigd worden. Onderdeel van de archeologienota is dat er mogelijkheden gezocht worden om *in situ* behoud te bewerkstelligen en, indien dit niet kan, er aanbevelingen worden geformuleerd voor vervolgonderzoek.

Om vast te stellen of bij werkzaamheden archeologische waarden zullen vernietigd worden, is een archeologisch onderzoek nodig. Er wordt een bureauonderzoek uitgevoerd. Op basis van bekende gegevens van bodemkaarten, uit cartografische en andere historische bronnen en eventueel voorgaand onderzoek in de directe omgeving van het projectgebied wordt een inschatting gemaakt van het archeologisch potentieel van het projectgebied. Indien uit deze desktopanalyse blijkt dat er een kans is op het aantreffen van archeologische waarden binnen het projectgebied, zal de bodem onderzocht worden op gaafheid van het bodemprofiel en de aanwezigheid van archeologische indicatoren.

Deze archeologienota dient bekrachtigd te worden door het Agentschap Onroerend Erfgoed en nadien bij de aanvraag voor de bouwvergunning gevoegd te worden.

1.4 RANDVOORWAARDEN

Het betreft een uitgesteld onderzoek aangezien de bestaande bebouwing in eerste instantie gesloopt moet worden vooraleer archeologisch onderzoek mogelijk is. De sloop (werken aan de fundamenten, onder het maaiveld) van de aanwezige woning mag enkel uitgevoerd worden onder begeleiding van een erkend archeoloog. De aanwezige bomen dienen eveneens eerst gekapt worden tot aan het maaiveld. Stronken mogen pas verwijderd worden na of tijdens het archeologisch onderzoek.

1.5 ONDERZOEKSVRAGEN

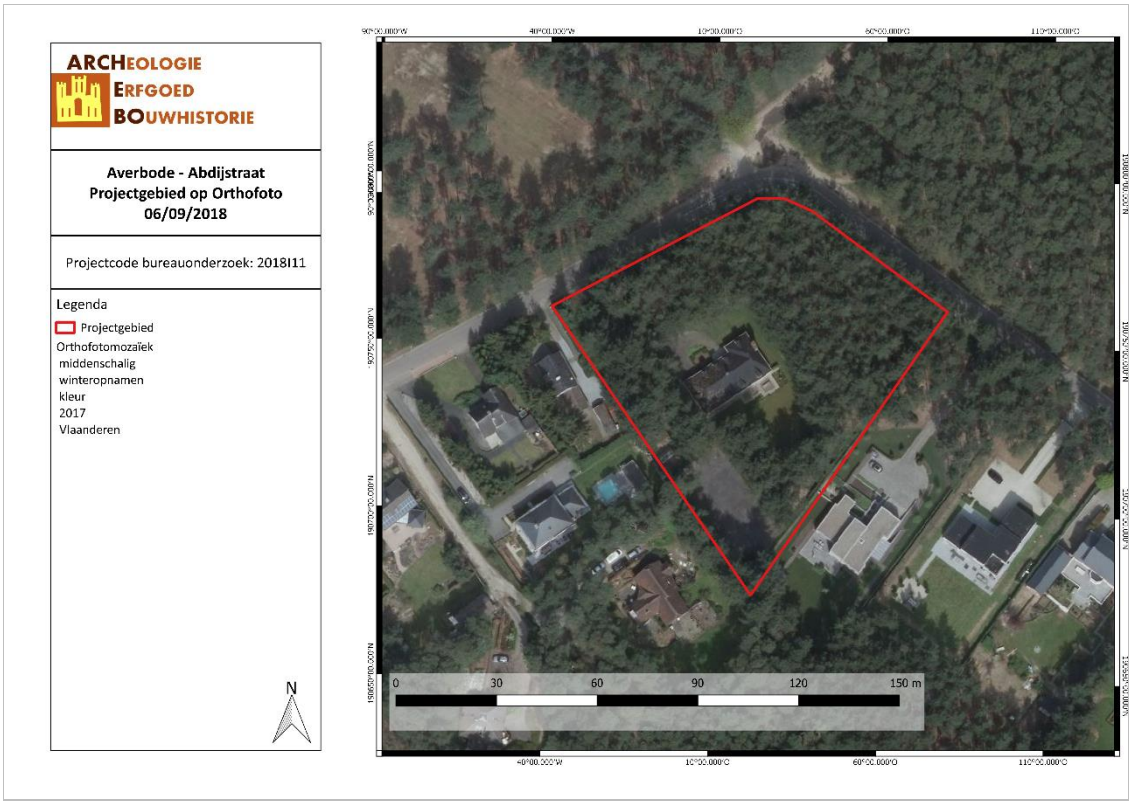
Tijdens het bureauonderzoek dienen op zijn minst onderstaande vragen beantwoord te worden:

1. *Wat zijn de gekende archeologische en historische gegevens?*
2. *Welke info is er nog te vinden over voormalige constructies op het terrein?*
3. *Welke archeologische structuren kunnen ter hoogte van het projectgebied verwacht worden op basis van een analyse van historisch kaart- en bronnenmateriaal?*
4. *In welke mate en in welke zones kan er een recente verstoring verwacht worden van archeologisch erfgoed?*

2 HUIDIGE & TOEKOMSTIGE SITUATIE

2.1 HUIDIGE SITUATIE

Het projectgebied is gelegen in Averbode, een deelgemeente van Scherpenheuvel-Zichem, op de hoek van de Sprinkhaanstraat en de Abdijstraat. Momenteel staat op het projectgebied één woning in het centrum van het domein, met een toegangsweg vanaf de Sprinkhaanstraat. De rest van het projectgebied wordt ingenomen door bos.

AVAB/18/09/07/4 - Digitale aanmaak

Figuur 6: Situering van het projectgebied op Orthofoto (Geopunt, 2018)

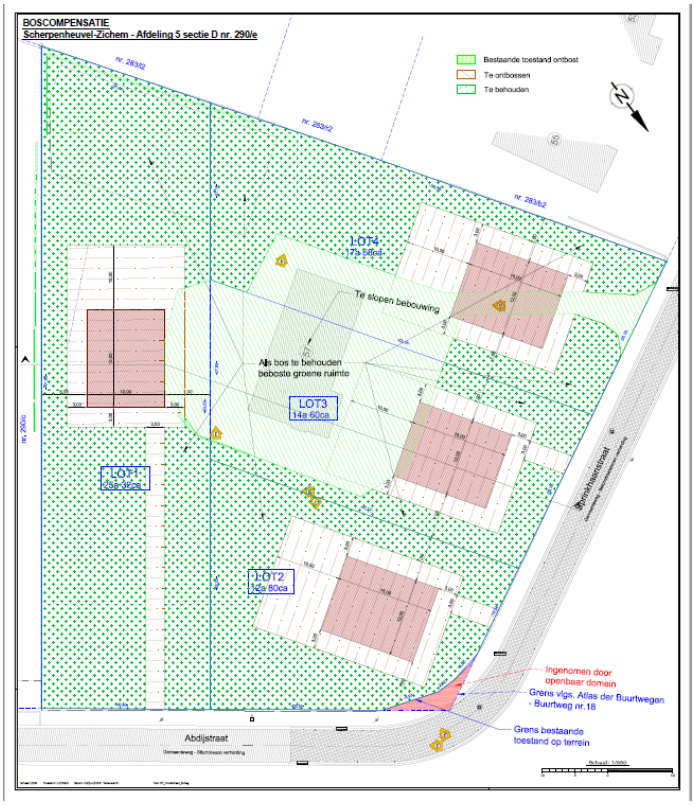
2.2 TOEKOMSTIGE SITUATIE

De opdrachtgever plant de sloop van de bestaande bebouwing, waarna het projectgebied opnieuw ingedeeld wordt in vier nieuwe loten. Binnen elk lot wordt een bouwzone voorzien, waardoor per lot een zone ontbost zal worden. De overige gebieden worden als bos behouden. Het gedeelte van 'te slopen bebouwing' dat niet binnen de bouwzones valt zal in de toekomst opnieuw ingenomen worden door de natuurlijke begroeiing.

AVAB/18/09/07/5 - Digitale aanmaak

Figuur 7: Situering van het projectgebied op Toekomstplan (ARCHEBO bvba, 2018)

Figuur 8: Toekomstplan (Hosbur bvba, 2018)

3 BUREAUONDERZOEK

Het doel van de bureaustudie is de aanwezigheid, aard en bewaringsomstandigheden van de archeologische monumenten te kunnen inschatten, de landschappelijke opbouw van het gebied te kennen, om de impact van de werken op het aanwezige archeologische erfgoed in te schatten en daaruit concrete aanbevelingen te formuleren voor de verdere prospectiestrategie.

In dit hoofdstuk wordt gebruik gemaakt van alle beschikbare kaarten van het plangebied, te weten de bodemkaart, geologische kaarten, bodemerosiekaart, bodemgebruikskaart en relevante historische kaarten. De Centrale Archeologische Inventaris (CAI) werd gebruikt als uitgangspunt voor de bestudering van archeologische waarden in de omgeving van het plangebied.

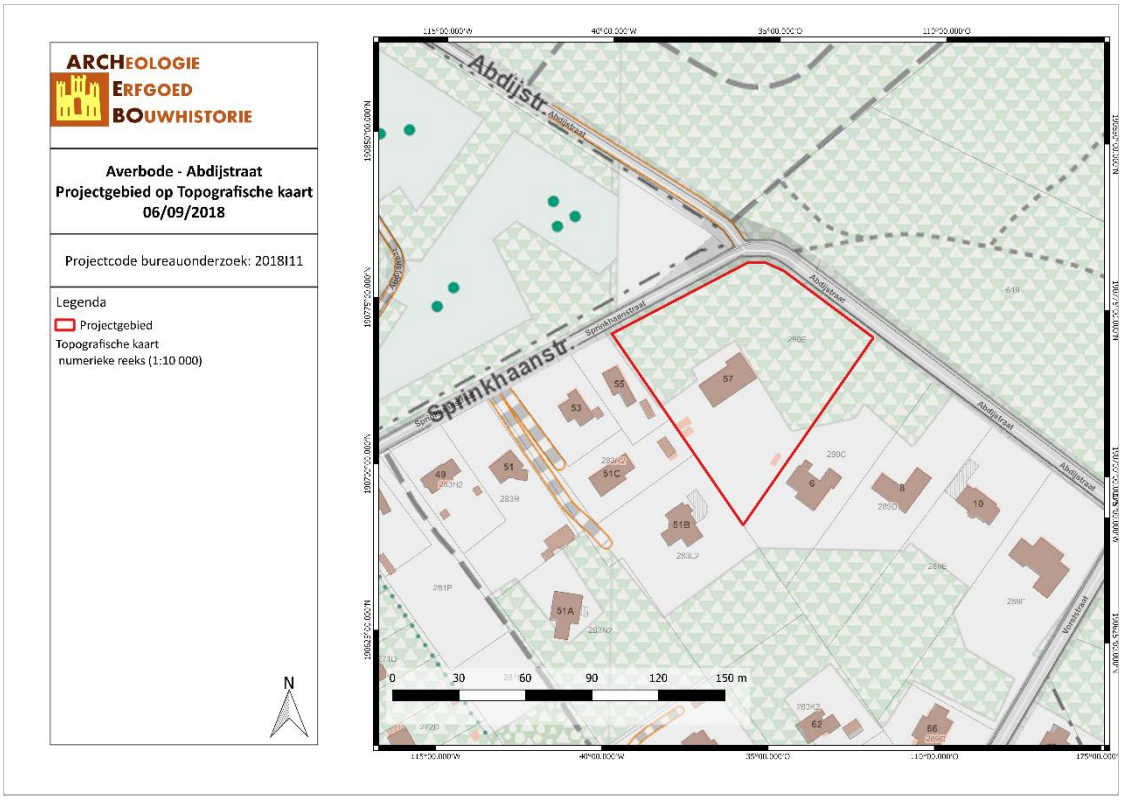
De gebruikte kaarten werden in gegeorefereerde vorm (Belge Lambert 1972) gebruikt in het programma QGIS. In dit programma werden de genoemde kaarten als lagen toegevoegd teneinde er de huidige en toekomstige situatie op te kunnen weergeven. Het plangebied werd bovendien op alle kaarten geplot om de oriëntatie op de kaarten te vergemakkelijken.

3.1 LANDSCHAPPELIJKE & BODEMKUNDIGE SITUERING

3.1.1 Topografische situering

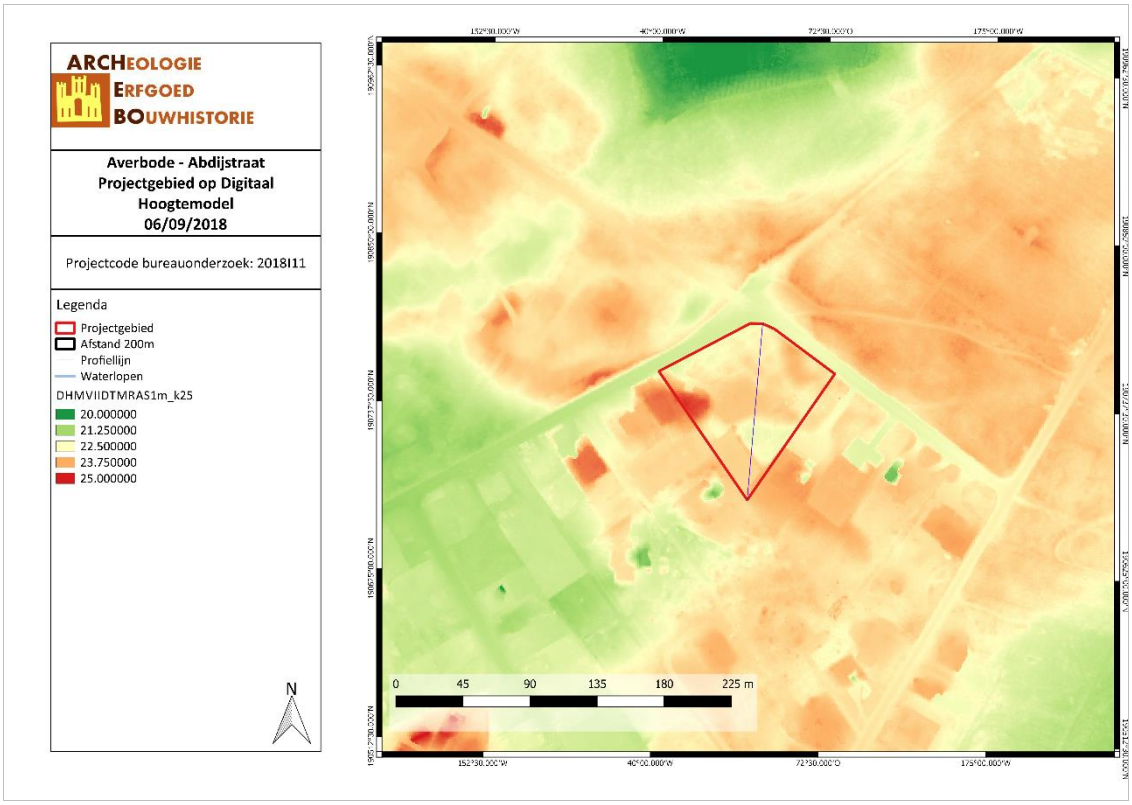
Het projectgebied is gelegen in Averbode, een deelgemeente van Scherpenheuvel-Zichem, in Vlaams Brabant.

Het projectgebied ligt volgens het Digitaal Hoogtemodel tussen ongeveer **22.4** en **23.1** meter boven de zeespiegel.

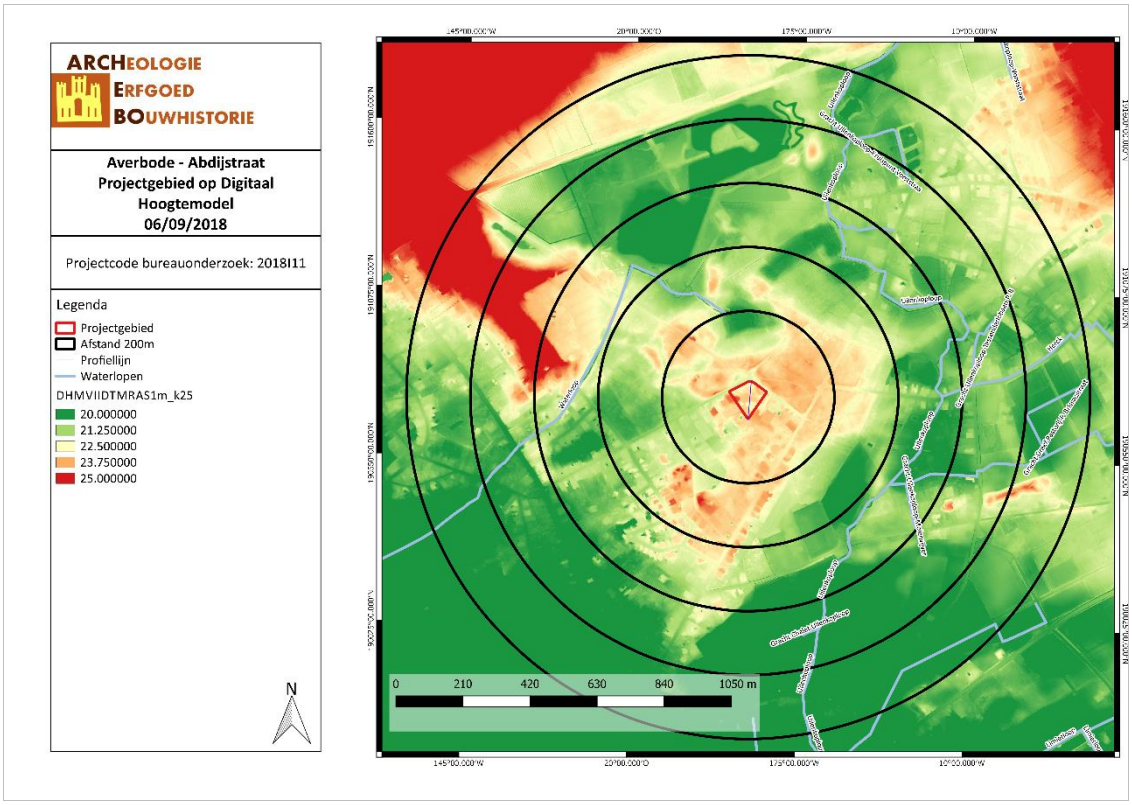
AVAB/18/09/07/6 - Digitale aanmaak

Figuur 9: Topografische kaart met situering van het projectgebied (Geopunt, 2018).

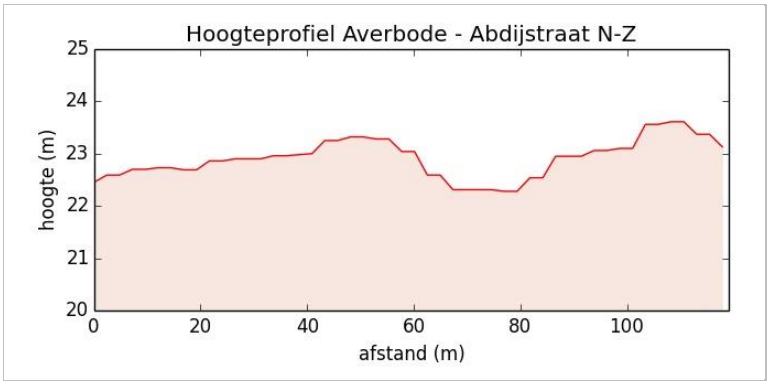
AVAB/18/09/07/7 - Digitale aanmaak

Figuur 10: Situering van het projectgebied op het Digitaal Hoogtemodel (Geopunt, 2018).

AVAB/18/09/07/8 - Digitale aanmaak

Figuur 11: Situering van het projectgebied op het Digitaal Hoogtemodel (Geopunt, 2018).

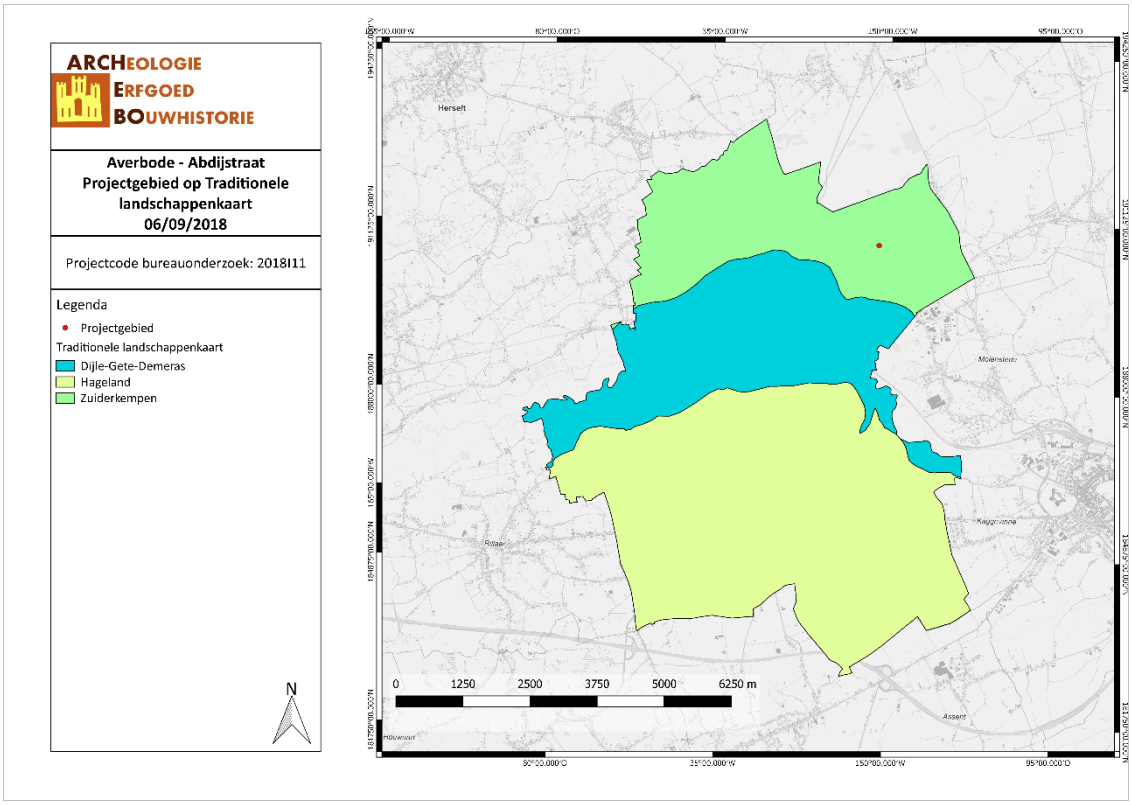

Figuur 12: Hoogteprofiel doorheen het plangebied in NW-ZO richting (Geopunt, 2018).

3.1.2 Geologie & landschap

3.1.2.1 Fysisch geografisch

Het projectgebied is volgens de Traditionele Landschappenkaart gekarteerd als 'Zuiderkempen'.

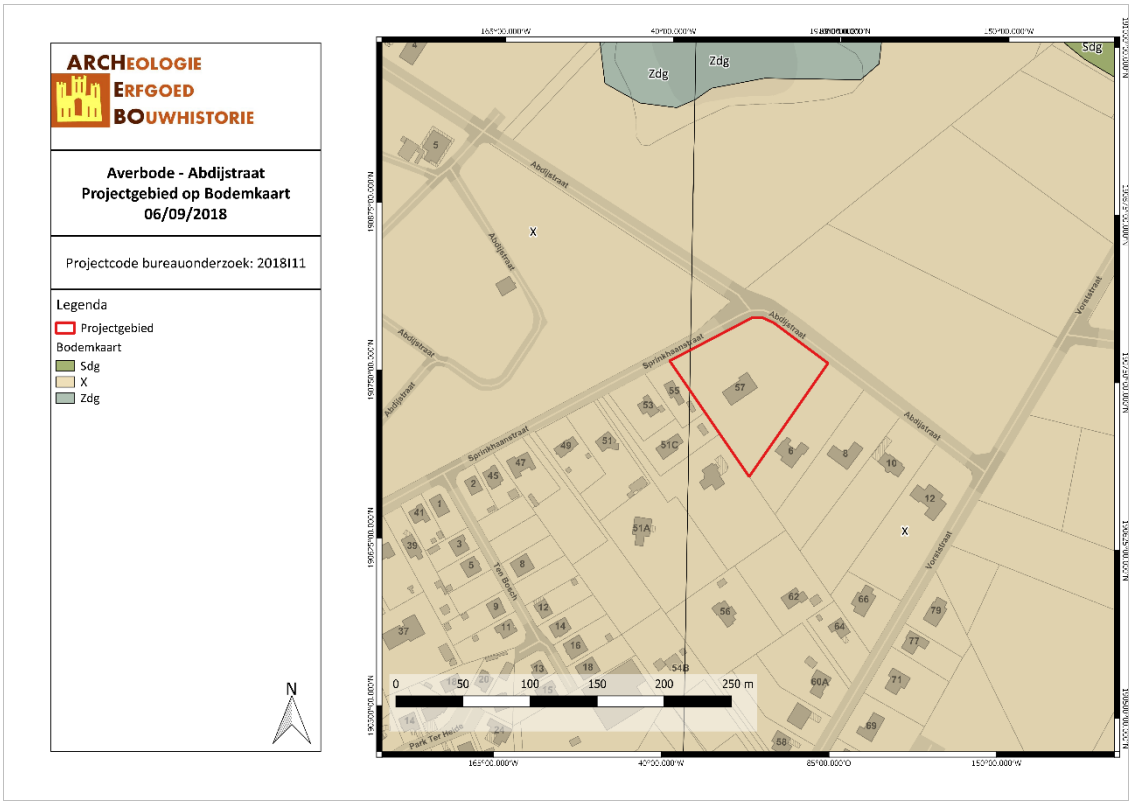
AVAB/18/09/07/9 - Digitale aanmaak

Figuur 13: Scherpenheuvel-Zichem aangegeven op de Traditionele Landschappenkaart (Geopunt, 2018)

3.1.2.2 Bodem, bodemkundig booronderzoek, erosie & bodemgebruik

Volgens de bodemkaart van Vlaanderen wordt het projectgebied omschreven als type X of duingrond. Op ca. 200m ten noorden van het projectgebied wordt de bodem omschreven als Zdg, een matig natte zandgrond met duidelijk humus en/of ijzer B horizont. De Podzol B is duidelijk ontwikkeld met donkergrijze tot zwarte humusaanrijking en daaronder veelal een bruinere aanrijking. [1]

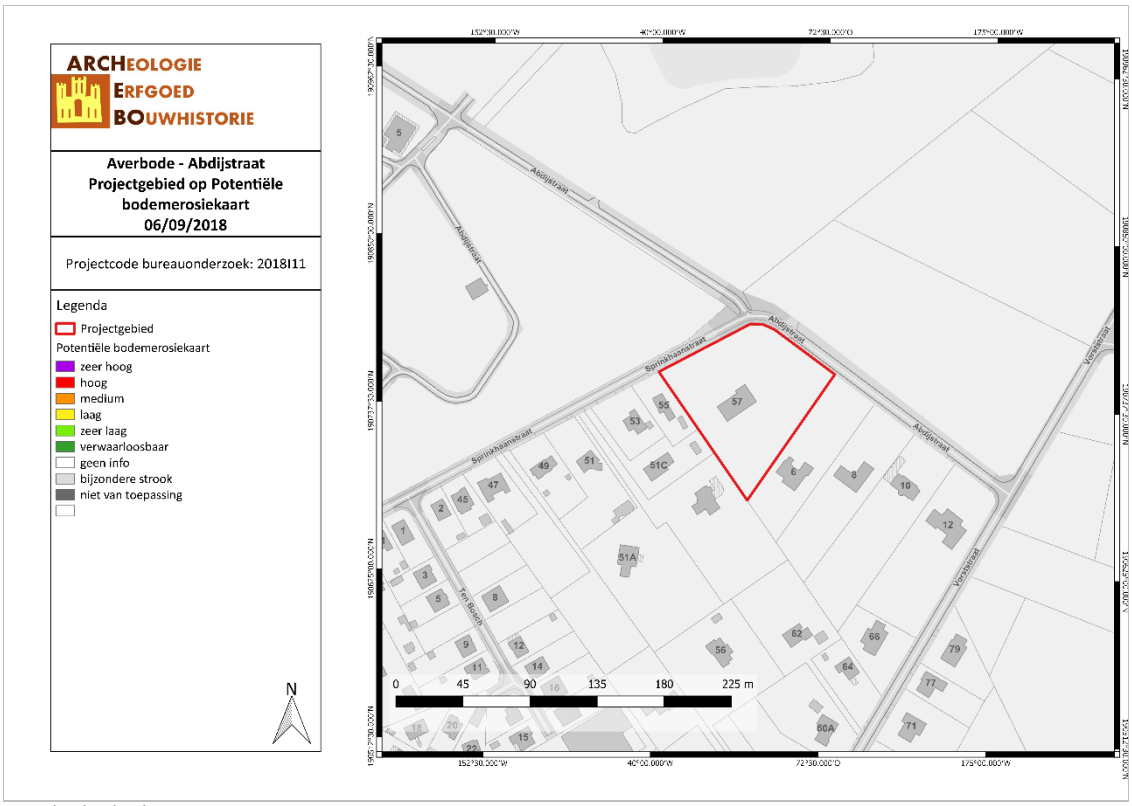
[1] E. Van Ranst en C. Sys, *Eenduidige legende voor de digitale bodemkaart (Schaal 1:20 000)* (Gent: Laboratorium voor Bodemkunde, 2000).

AVAB/18/09/07/10 - Digitale aanmaak

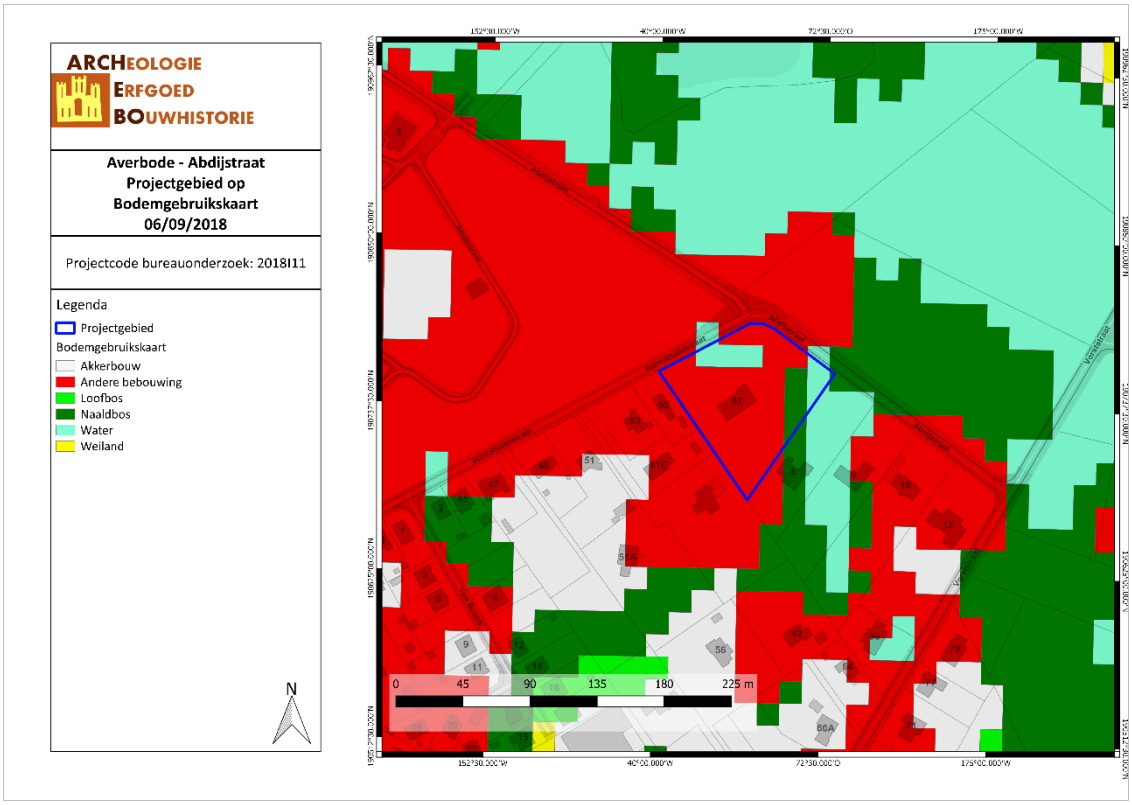
Figuur 14: Situering van het projectgebied op de bodemkaart Vlaanderen (DOV, 2018).

Op de Potentiële bodemerosiekaart is het projectgebied niet gekarteerd. Volgens de bodemgebruikskaart ligt het projectgebied voornamelijk binnen andere bebouwing, naaldbos en water.

AVAB/18/09/07/11 - Digitale aanmaak

Figuur 15: Situering van het projectgebied op de potentiële bodemerosiekaart (Geopunt, 2018).

AVAB/18/09/07/12 - Digitale aanmaak

Figuur 16: Bodemgebruik in de omgeving van het plangebied volgens de bodemgebruikskaart (Geopunt, 2018).

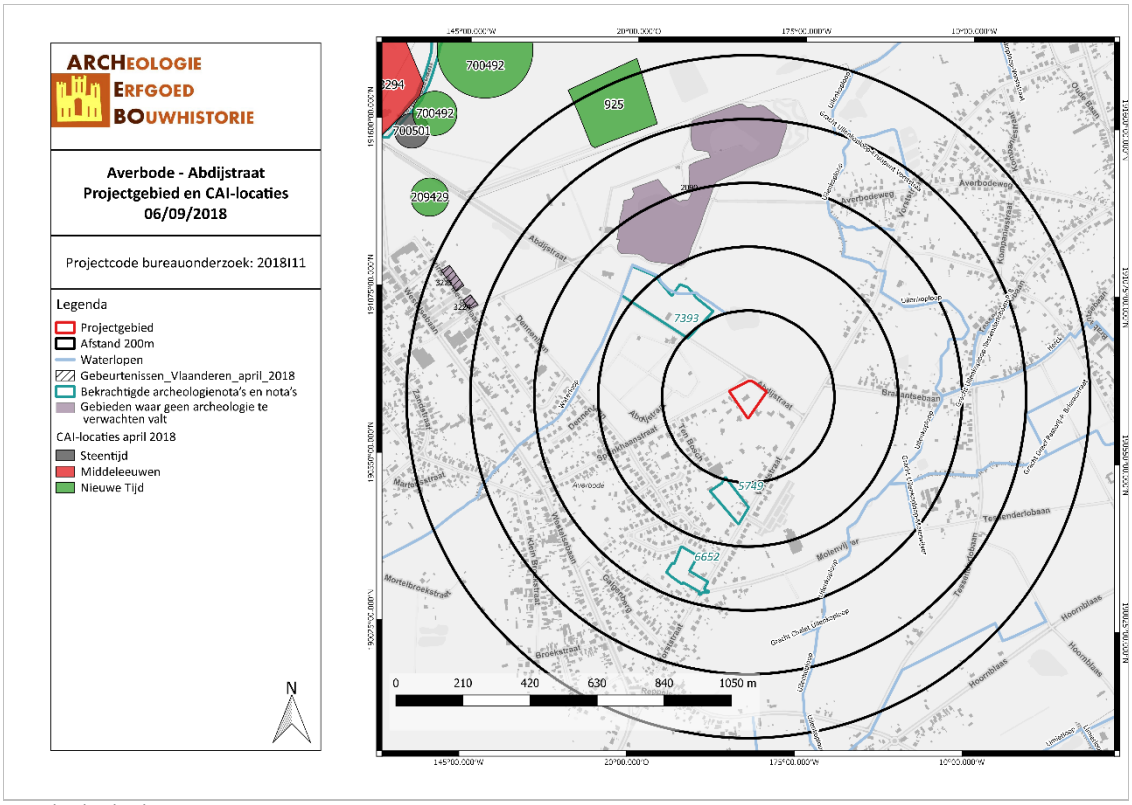
3.2 ARCHEOLOGISCHE EN ERFGOEDKUNDIGE DATA

3.2.1 Centrale Archeologische Inventaris (CAI)

Binnen het plangebied zelf zijn er geen archeologische waarden bekend. In de ruime omgeving van het projectgebied is één CAI-locatie geregistreerd. Tussen ca. 800 en ca. 1000m ten noordwesten van het projectgebied zijn sporen gevonden van een 16de-eeuws schanshuisje (CAI 925).

In de ruime omgeving van maximum **1000** meter bevinden zich een enkele archeologische waarde. Het betreft onder meer:

CAI-Locatie	Beschrijving	Datering
925	Schanshuisje	Nieuwe Tijd (16de eeuw)

AVAB/18/09/07/13 - Digitale aanmaak

Figuur 17: Kaart met aanduiding van het projectgebied en de vondstlocaties uit de CAI (CAI, 2018).

3.2.2 Bekrachtigde archeologienota's en nota's

In maart 2018 voerde ARON bvba een bureauonderzoek (ID 7393) uit voor het terrein gelegen aan de Abdijstraat in Averbode, ca. 200m ten noordwesten van het huidige projectgebied. Dit gebeurde naar aanleiding van de bouw van een nieuwbouwloods met omgevingswerken en de sloop van een bestaand gebouw. Het terrein heeft een gelijkaardig bodem als het huidige projectgebied, namelijk een X-bodem (duingrond). Uit het bureauonderzoek bleek dat gezien de topografische ligging, het terrein over een hoog potentieel voor Steentijd artefactensites beschikt. Daarnaast werd het potentieel op het aantreffen van sporen en/of vondsten vanaf de late middeleeuwen als matig ingeschat. Om deze redenen werd een vervolgonderzoek aangeraden. Gezien de ligging binnen duingebied en het historisch landgebruik, is er geen zicht op de diepte van de archeologisch relevante niveaus of de gaafheid van de bodem. Daarom werd een landschappelijk bodemonderzoek d.m.v. boringen opgelegd. Als mogelijk vervolgtraject worden

een verkennend booronderzoek, een waarderend booronderzoek en/of een proefputtenonderzoek i.f.v. Steentijd artefactensites, een proefsleuvenonderzoek en een opgraving opgelegd. [2]

In het najaar van 2017 werd door de Vrije Universiteit Amsterdam, afdeling VUhbs archeologie, een bureauonderzoek en landschappelijk booronderzoek (ID 5749) uitgevoerd voor een terrein gelegen aan de Vorststraat in Scherpenheuvel, ca. 200m ten zuiden van het huidige projectgebied. De archeologienota is opgesteld n.a.v. een verkaveling en de aanleg van een nieuw rioolsysteem. Uit het bureauonderzoek wordt geconcludeerd dat het terrein een hoog potentieel heeft aan kenniswinst door de middelhoge archeologische verwachtingen voor sporen daterend vanaf het Neolithicum t.e.m. de Nieuwe Tijd. Aangezien men geen zicht had op de bewaringstoestand van de bodem, werd eerst een landschappelijk bodemonderzoek d.m.v. boringen uitgevoerd. Uit dit onderzoek bleek dat de aanwezigheid van Steentijd artefactensites niet onmiddellijk verwacht wordt, maar ook niet geheel uitgesloten kan worden. Er wordt een vervolgonderzoek in de vorm van een proefsleuvenonderzoek opgelegd, maar indien een Steentijd artefactensite tijdens dit onderzoek aangetroffen wordt, moet dit ter plaatse gestaakt worden en moet de Steentijd artefactensite gewaardeerd worden d.m.v. een waarderend archeologisch booronderzoek. [3]

In januari 2018 werd door ARON bvba een bureauonderzoek (ID 6652) uitgevoerd voor het terrein gelegen aan Park Ter Heide in Averbode, ca. 500m ten zuidwesten van het huidige projectgebied. Dit onderzoek werd uitgevoerd n.a.v. een verkaveling en de aanleg van een nieuwe wegenis en riolering. Het bodemtype van het toenmalige projectgebied komt overeen met dat van het huidige projectgebied (X-bodem, duingrond). Uit het bureauonderzoek bleek dat er voor het terrein een hoge archeologische verwachtingen m.b.t. prehistorie is. Daarnaast is er onduidelijkheid over de bewaringstoestand van het oorspronkelijk bodemprofiel. Om deze redenen wordt een landschappelijk bodemonderzoek d.m.v. boringen opgelegd. Als mogelijk vervolgtraject worden een vooronderzoek naar prehistorische artefactensites opgelegd, bestaande uit een verkennend archeologisch booronderzoek, een waarderend archeologisch booronderzoek en/of een proefputtenonderzoek in functie van steentijd artefactensites. Nadien dient een proefsleuvenonderzoek naar (proto-)historische sites uitgevoerd worden.[4]

3.3 HISTORIEK EN CARTOGRAFISCHE BRONNEN

3.3.1 Onderzoek historische bronnen

Averbode is een deelgemeente van de gemeente Scherpenheuvel-Zichem. De gemeente bestaat uit de deelgemeenten Averbode, Messelbroek, Scherpenheuvel, Testelt en Zichem. Binnen de deelgemeente Scherpenheuvel ligt eveneens het dorp Schoonderbuken en binnen de deelgemeente Zichem liggen de dorpen Keiberg en Okselaar. Scherpenheuvel is het drukst bezocht bedevaartsoord in België dankzij de Onze-Lieve-Vrouwebasiliek, Averbode is voornamelijk gekend om haar Norbertijnenabdij. [5]

Averbode wordt voor de eerste maal vermeld in 1135 als in Auerbodio. Historisch varianten voor de plaatsnaam zijn Auerbodium, Auerbodensis, in Euerbogio, Eruerbogio, Eureboth, Eurebode, Euerbodensis, Auerbode, Auerbodiensis, Eurebodiensis, Eurebodia, de Everbodio en de Everbode.[6]

---

[2] Inge Van de Staey en Petra Driesen, "Archeologienota Scherpenheuvel-Zichem, Abdijstraat 4. Nieuwbouw van een onderhoudsloods, DEEL 1: Verslag van de resultaten", Verslag van Resultaten (Tongeren: ARON bvba, maart 2018).
[3] Tessa Beukelaar-van Gulik en Mark Groenhuijzen, "Scherpenheuvel - Vorststraat. Archeologienota/Bureauonderzoek en landschappelijk booronderzoek", Verslag van Resultaten (Amsterdam: VUhbs archeologie - Vrije Universiteit Amsterdam, 2017); Tessa Beukelaar-van Gulik en Mark Groenhuijzen, "Scherpenheuvel - Vorststraat. Programma van Maatregelen", Programma van Maatregelen (Amsterdam: VUhbs archeologie - Vrije Universiteit Amsterdam, 2017).
[4] Inge Van de Staey en Elke Wesemael, "Archeologienota Scherpenheuvel-Zichem, Park Ter Heide. Ontwikkeling van een verkaveling, DEEL 1: verslag van resultaten", Verslag van Resultaten (Tongeren: ARON bvba, januari 2018).
[5] "Scherpenheuvel-Zichem", *Wikipedia*, geraadpleegd 7 september 2018, https://nl.wikipedia.org/w/index.php?title=Scherpenheuvel-Zichem&oldid=52161073.
[6] "Maurits Gysseling: Toponymisch Woordenboek (1960) p. 85", geraadpleegd 7 september 2018, http://bouwstoffen.kantl.be/tw/facsimile/?page=85.

De norbertijnenabdij van Averbode werd ca. 1134-1135 gesticht, maar in de directe omgeving van de abdij was eeuwenlang haast geen bewoning. In het laatste kwart van de 19de eeuw was er sprake van een gehucht. In 1877 kreeg de abdij bekendheid als bedevaartsoord door de oprichting van de Broederschap van Onze-Lieve-Vrouw van het Heilig Hart in datzelfde jaar. Door deze bekendheid verschenen in de omgeving van de abdij allerlei horeca- en handelszaken. Vanaf 1900 was deze nieuwe wijk ook bereikbaar via de stoomtram Zichem-Turnhout. De Broederschap richtte eveneens een drukkerij en uitgeverij op, wat zorgde voor een snelle toename in het bevolkingsaantal. Er werden scholen, bedrijven als melkerijen en houtzagerijen en stroomdistributie opgericht en de fanfare 'De Sint-Jansvrienden' zag het daglicht. Van 1928 tot 1977 was Averbode een zelfstandige gemeente, bij de gemeentefusies van 1977 werd Averbode een deelgemeente van Scherpenheuvel-Zichem.[7]

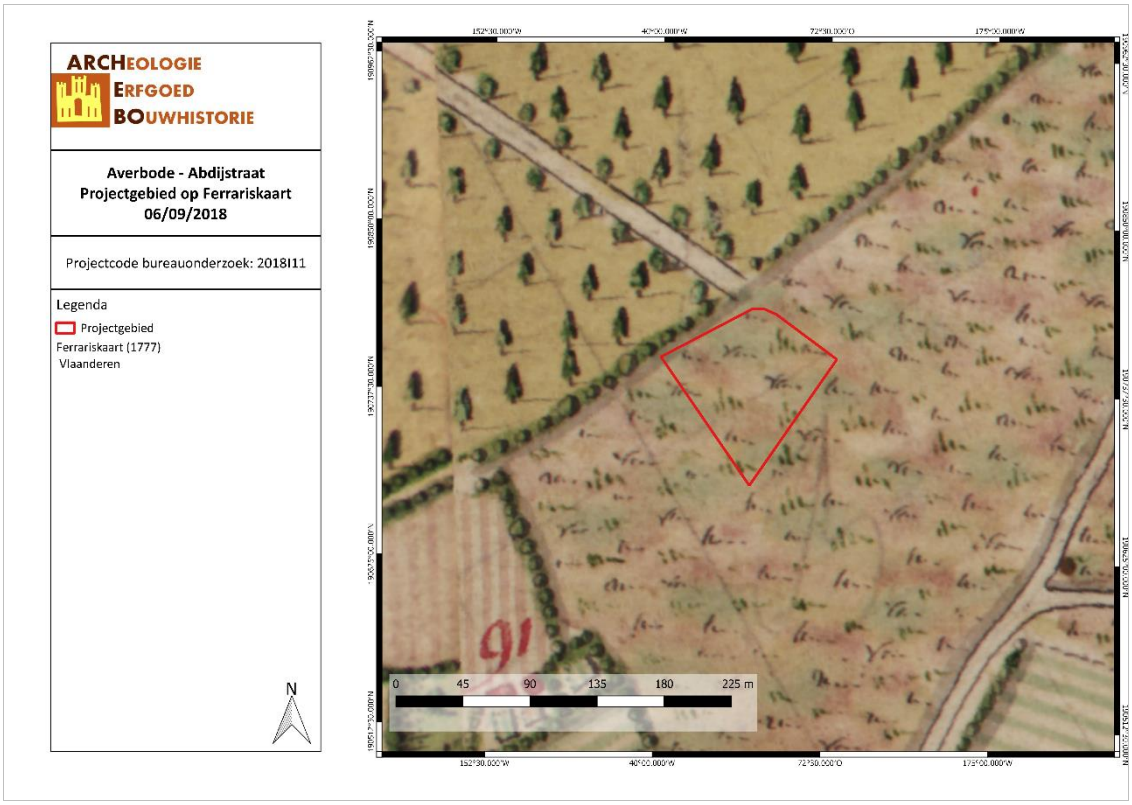
3.3.2 Historische situatie aan de hand van cartografische bronnen

Een belangrijke bron van informatie wordt geleverd door het historisch kaartmateriaal. Dit om na te gaan of er bebouwing is geweest op het terrein in historische tijden, of dat het landgebruik van het perceel is gewijzigd doorheen de tijd. Hierbij moet wel rekening gehouden worden met het feit dat de eerste bruikbare kaarten pas vanaf de 16de eeuw of later voorhanden zijn.

Bovendien is de afwezigheid van bebouwing op kaarten geen garantie dat er geen bebouwing is geweest. In de beginperiode van de cartografie werden voornamelijk grotere nederzettingen en belangrijkere bouwwerken zoals kerken, kloosters en kastelen weergegeven en was er weinig of geen aandacht voor de burgerlijke architectuur. Pas vanaf de 19de eeuw verschijnen de eerste gedetailleerde kaarten. Mogelijk eerder aanwezige middeleeuwse structuren waren misschien reeds verdwenen.

Vooreerst worden enkele pre-19de -eeuwse cartografische bronnen behandelt zoals de Villaretkaart en de Ferrariskaart. De Villaretkaart (ca. 1745-48) is niet beschikbaar voor dit landsdeel. Op de Ferrariskaart valt af te leiden dat het projectgebied binnen heideland valt.

[7] "Averbode", *Wikipedia*, geraadpleegd 7 september 2018, https://nl.wikipedia.org/w/index.php?title=Averbode&oldid=52173778.

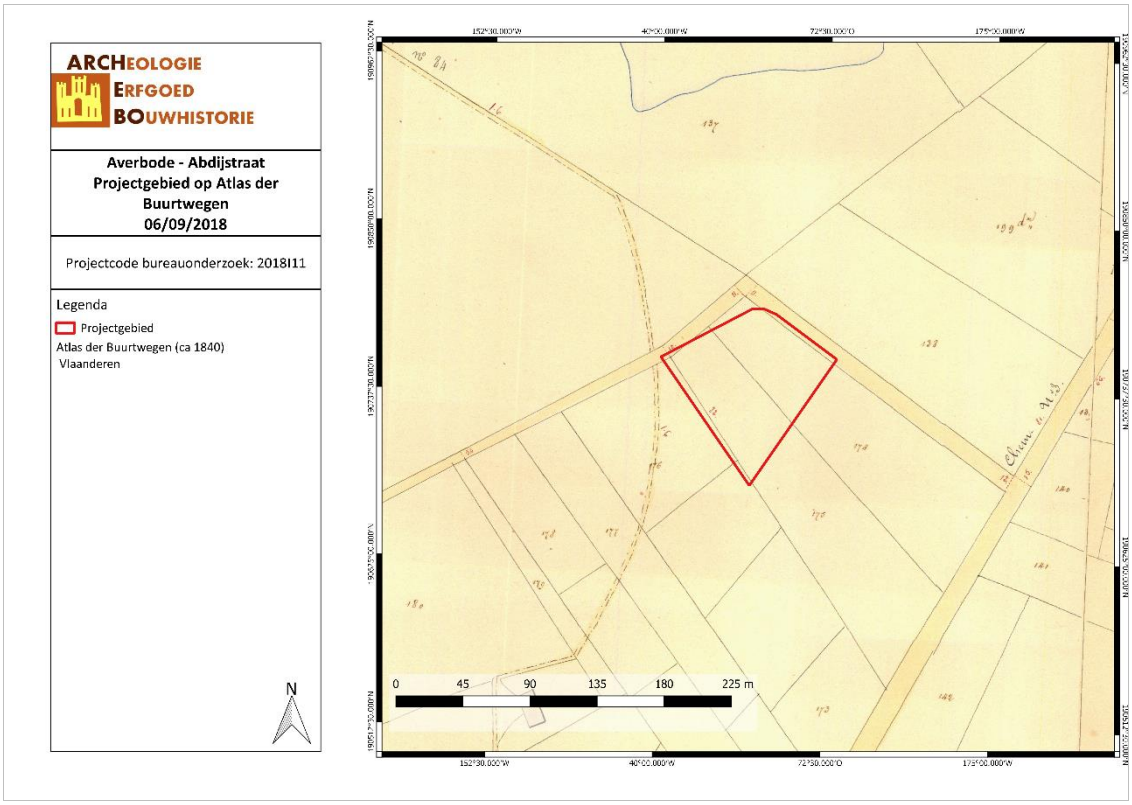
AVAB/18//907/14 - Digitale aanmaak

Figuur 18: Detail uit de Ferrariskaart met aanduiding van het projectgebied (Geopunt, 2018).

Vervolgens worden vier cartografische bronnen uit de 19de eeuw vergeleken. De Atlassen der Buurtwegen werden opgemaakt in uitvoering de wet van 10 april 1841. De atlas maakt een onderscheid in buurtwegen en voetwegen (sentiers). Per toenmalige gemeente werd een atlas opgemaakt, met uitzondering van een aantal stadskernen.[8] De kaarten Vandermaelen of Vandermaelenkaarten zijn een verzameling van historische kaarten van België, gemaakt door Philippe Vandermaelen (1795-1869). Deze kaarten geven een gedetailleerd beeld van heel België en worden beschouwd als de opvolger van de Ferrariskaarten uit de periode 1771-1778. Met de Popp-kaarten wordt de verzameling van kadasterkaarten bedoeld die in de 19de eeuw uitgegeven werd door de Brugse drukker-uitgever Philippe Chrétien Popp (1805-1879). Een vierde bron is de topografische kaart van 1873.

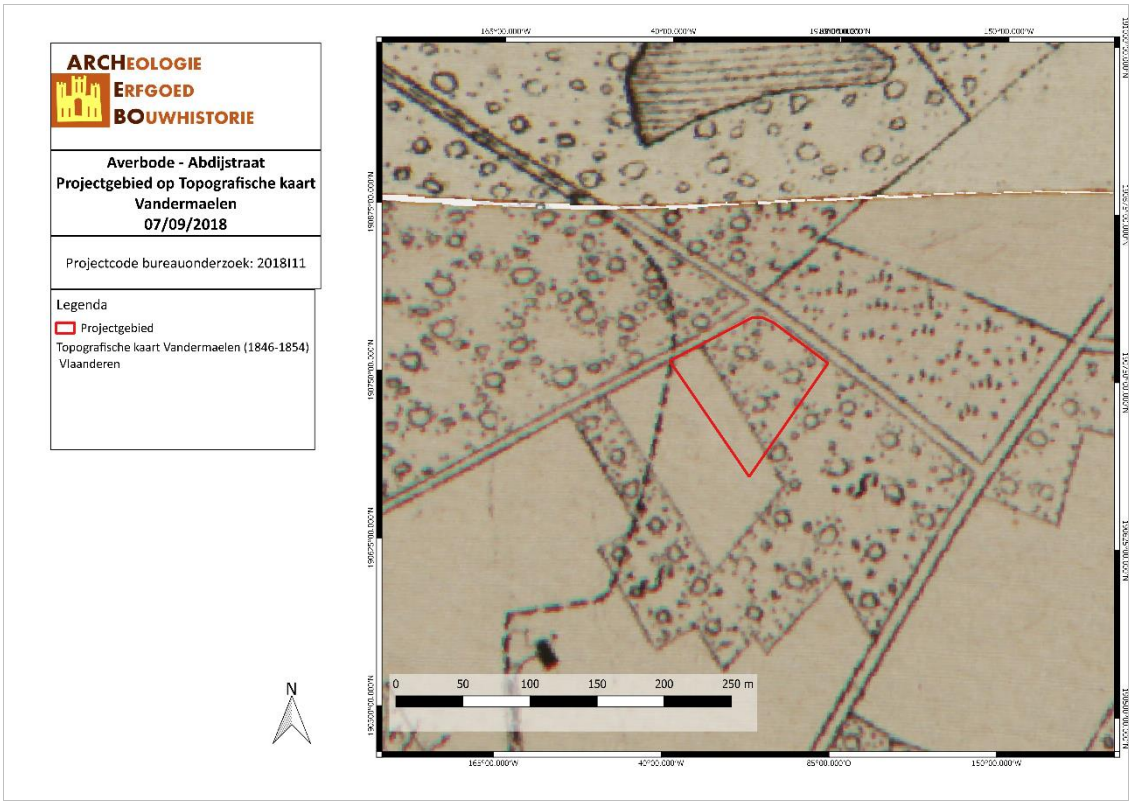
Op 19de-eeuwse cartografische bronnen is het terrein onbebouwd weergegeven. De Atlas der Buurtwegen toont het projectgebied verdeelt over twee percelen. De Vandermaelenkaart toont het projectgebied voornamelijk ingenomen door een naaldbos. De Popp-kaart toont net als de Atlas der Buurtwegen, het projectgebied verdeeld over twee percelen. Helaas konden de Popp-leggers niet geraadpleegd worden voor dit landsdeel. De topografische kaart van 1873 toont aan dat het projectgebied onbebouwd bleef en ingenomen werd door naaldbomen.

[8] Geopunt Vlaanderen, "Atlas der Buurtwegen", geraadpleegd 2 januari 2018, http://www.geopunt.be/catalogus/datasetfolder/8264f16f-45d2-4eae-bc77-f003c7830b20.

AVAB/18/09/07/15 - Digitale aanmaak

Figuur 19: Situering van het projectgebied op de Atlas der Buurtwegen (Geopunt, 2018).

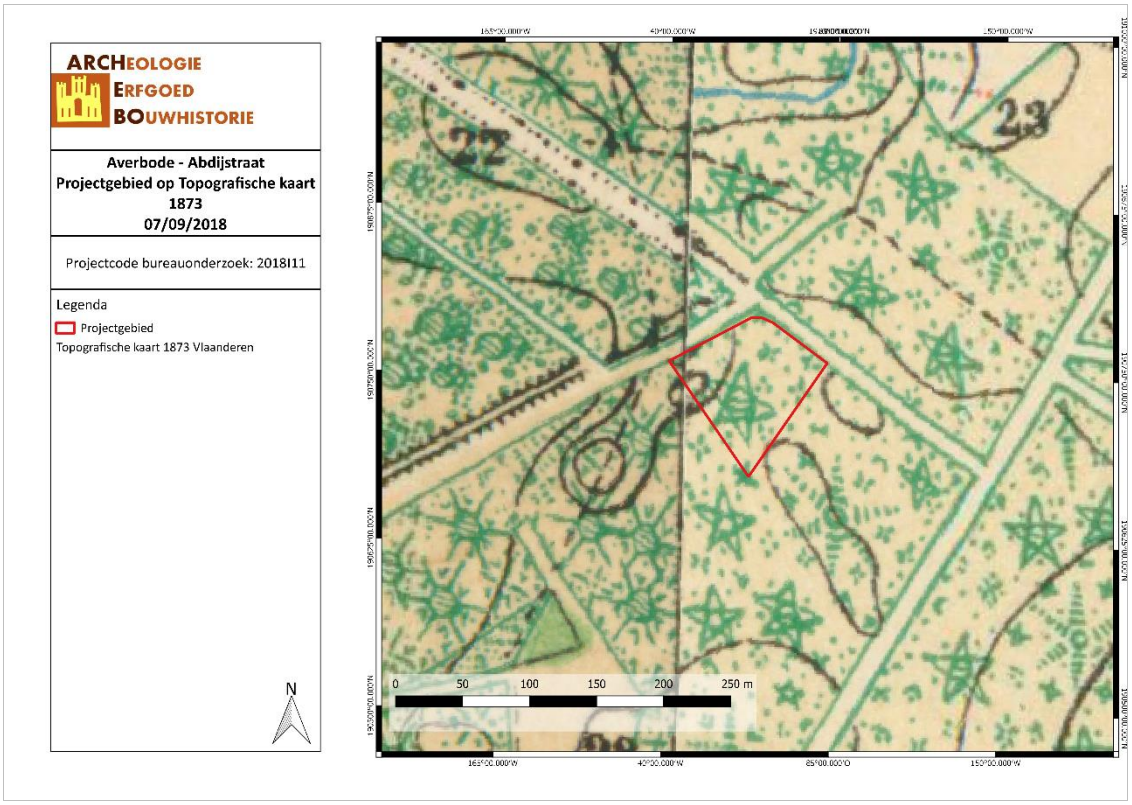
AVAB/18/09/07/16 - Digitale aanmaak

Figuur 20: Situering van het projectgebied op de kaart van Vandermaelen (Geopunt, 2018).

AVAB/18/09/07/17 - Digitale aanmaak

Figuur 21: Situering van het projectgebied op de Poppkaart (Geopunt, 2018).

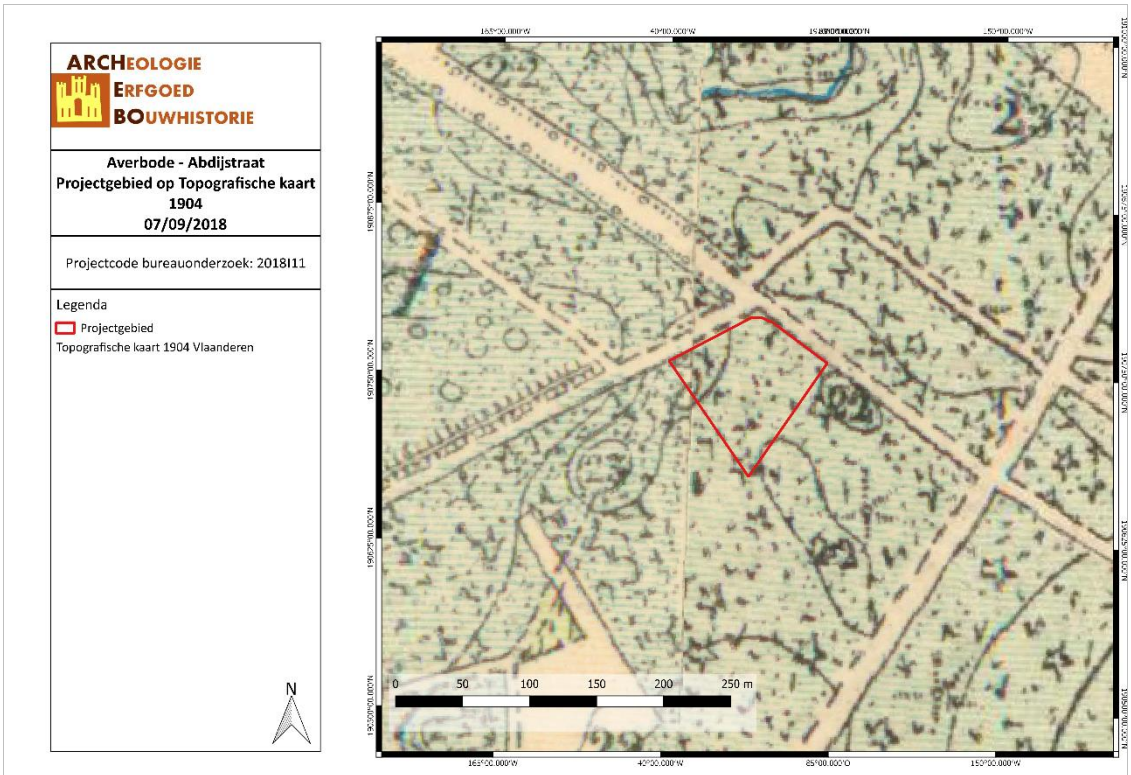

AVAB/18/09/07/18 - Digitale aanmaak

Figuur 22: Situering van het onderzoeksgebied op de Topografische kaart van 1873 (Cartesius, 2018)

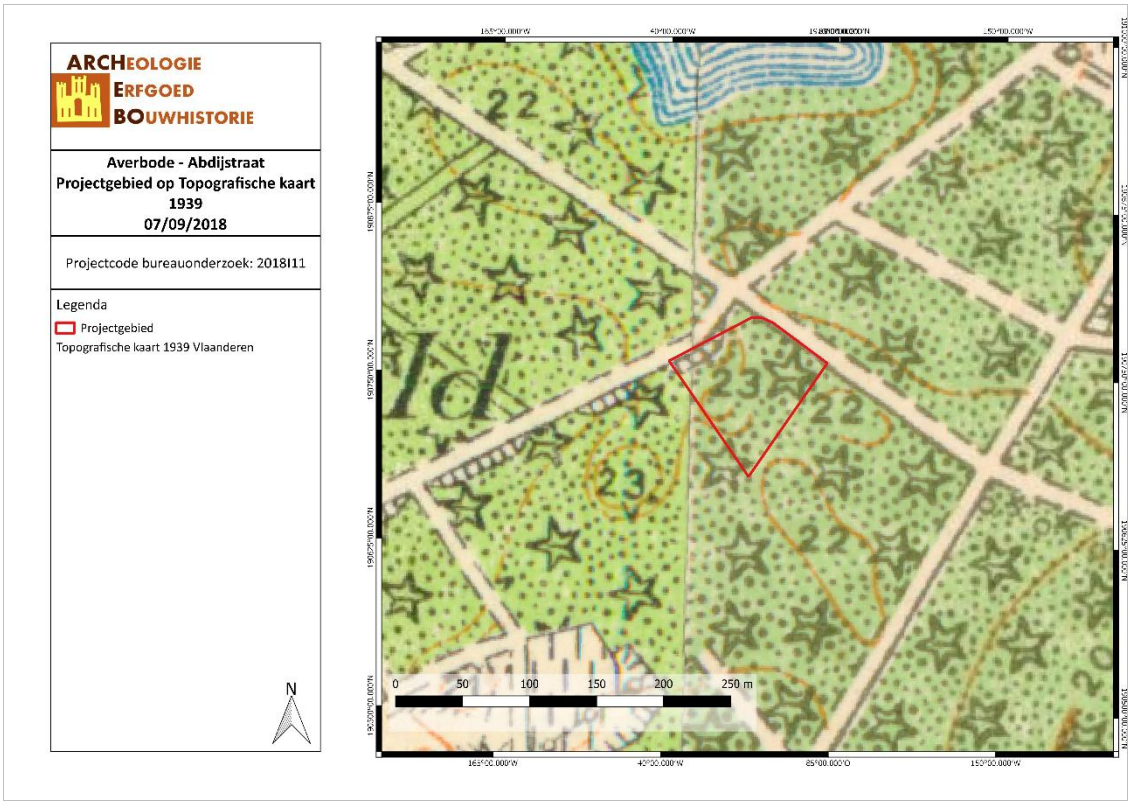
Vervolgens worden er topografische kaarten en luchtfoto's uit de 20ste en 21ste eeuw vergeleken. De topografische kaarten van 1904, 1939 en 1969 tonen eenzelfde situatie op het projectgebied. Het blijft onbebouwd en bebost met naaldbomen. De orthofoto van 1971 sluit hierbij aan. Er is pas verandering te

zien op de orthofoto uit 1979 - 1990, in het centrum van het projectgebied is ontbost en er werd een woning gebouwd, met een toegangsweg vanaf de sprinkhaanstraat. Deze situatie blijft behouden tot op heden.

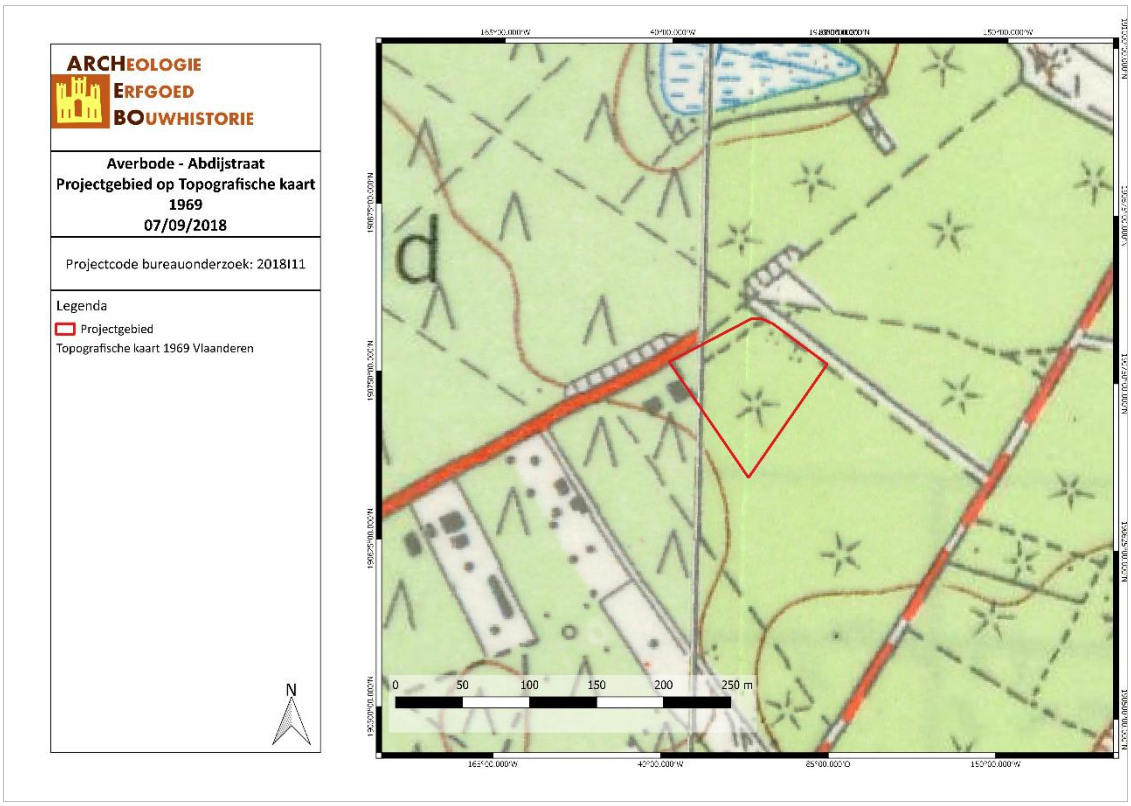
AVAB/18/09/07/19 - Digitale aanmaak

Figuur 23: Situering van het onderzoeksgebied op de Topografische kaart van 1904 (Cartesius, 2018)

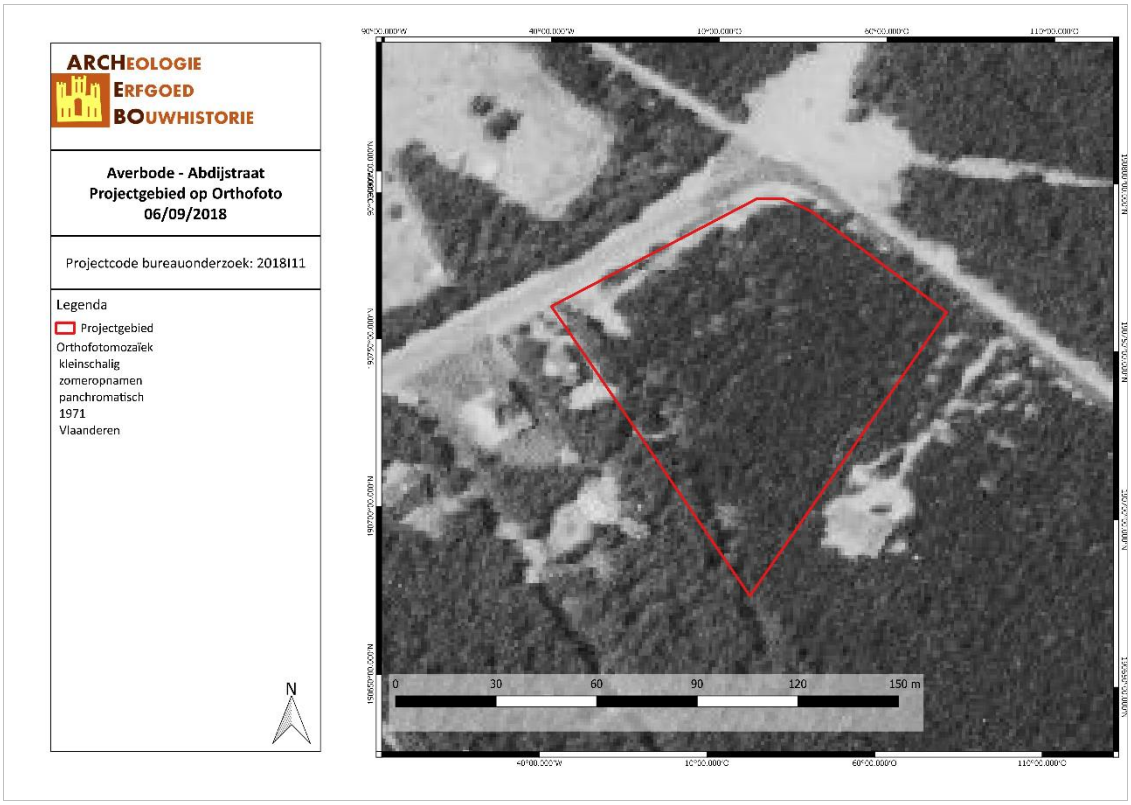
AVAB/18/09/07/20 - Digitale aanmaak

Figuur 24: Situering van het onderzoeksgebied op de Topografische kaart van 1939 (Cartesius, 2018)

AVAB/18/09/07/21 - Digitale aanmaak

Figuur 25: Situering van het onderzoeksgebied op de Topografische kaart van 1969 (Cartesius, 2018)

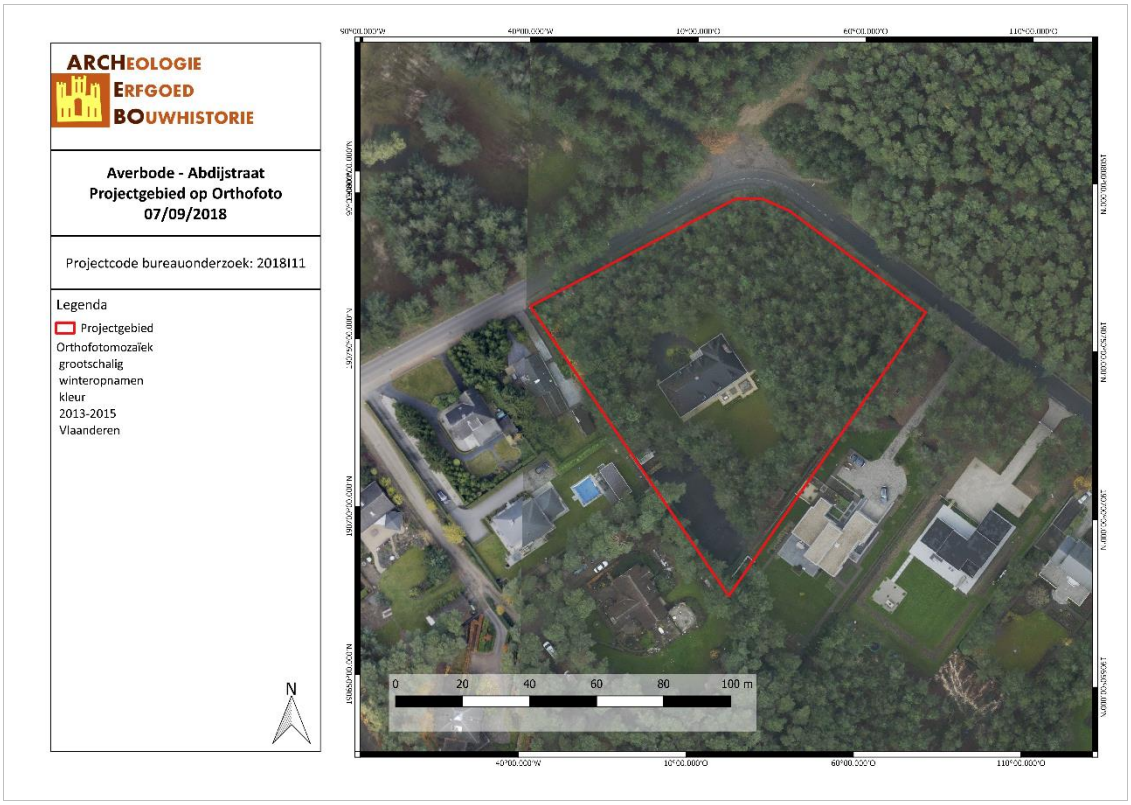
AVAB/18/09/07/22 - Digitale aanmaak

Figuur 26: Situering van het onderzoeksgebied op de Orthofoto van 1971 (Geopunt, 2018)

AVAB/18/09/07/23 - Digitale aanmaak

Figuur 27: Situering van het onderzoeksgebied op de Orthofoto van 1979-1990 (Geopunt, 2018)

AVAB/18/09/07/24 - Digitale aanmaak

Figuur 28: Situering van het onderzoeksgebied op de Orthofoto van 2013-2015 (Geopunt, 2018)

3.4 ARCHEOLOGISCHE VERWACHTING

Aan de hand van de historische informatie en het kaartmateriaal kon worden achterhaald dat er binnen het projectgebied geen bebouwing aanwezig is geweest vanaf de tweede helft van de 18de eeuw tot 1971. Mogelijk was er reeds vroeger bebouwing aanwezig maar deze bevinding kan niet door historische of cartografische bronnen gestaafd worden. Historisch gezien kunnen we voor het projectgebied dan ook spreken van een tot nu toe lage densiteit aan bebouwing. Het projectgebied werd vanaf het einde van de 18de eeuw ingenomen door een naaldbos.

Binnen het plangebied zelf zijn er geen archeologische waarden bekend. In de ruime omgeving van het projectgebied is één CAI-locatie geregistreerd. Tussen ca. 800 en ca. 1000m ten noordwesten van het projectgebied zijn sporen gevonden van een 16de-eeuws schanshuisje (CAI 925).

Op basis van de CAI gegevens kunnen ook archeologische sporen aanwezig zijn binnen het plangebied. Echter door de impact van de bouwactiviteiten, kunnen deze sporen mogelijk verstoord geraakt zijn. Geconcludeerd kan worden dat de kans op archeologische sporen op een dergelijke site hoog is gezien de recente vondsten in de directe omgeving.

4 RESULTATEN BUREAUONDERZOEK

In dit hoofdstuk worden de resultaten van het bureauonderzoek samengevat en geanalyseerd. Deze analyse leidt tot een advies voor een eventueel vervolgonderzoek of voor een vrijgave van het terrein. Dit advies dient bekrachtigd te worden door het Agentschap Onroerend Erfgoed.

4.1 ALGEMEEN

Naar aanleiding van een verkavelingsvergunning heeft ARCHEBO bvba in opdracht van 'Hosbur bvba' een bureauonderzoek uitgevoerd. De opdrachtgever plant de sloop van de bestaande bebouwing, waarna het projectgebied opnieuw ingedeeld wordt in vier nieuwe loten. Binnen elk lot wordt een bouwzone voorzien, waardoor per lot een zone ontbost zal worden. De overige gebieden worden als bos behouden. De totale oppervlakte van het project is ca. 7171.420 m^2, waarvan 3256.19m^2 onderzocht zal worden.

Uit het bureauonderzoek is gebleken dat het projectgebied mogelijk verstoord is bij de constructie van woning in 1971. Verder zullen verschillende delen van het projectgebied ontbost worden. Dit brengt een mogelijke verstoring van het bodemarchief met zich mee.

4.2 BEANTWOORDING ONDERZOEKSVRAGEN

Het doel van dit bureauonderzoek was een archeologische evaluatie van het terrein. Hierbij kunnen volgende onderzoeksvragen beantwoord worden:

1. Wat zijn de gekende archeologische en historische gegevens?

Historische gegevens werden door middel van bronnenonderzoek en cartografisch onderzoek verworven. Cartografisch onderzoek heeft aangetoond dat er geen bebouwing aanwezig was binnen het projectgebied vanaf de tweede helft van de 18de eeuw tot 1971. Mogelijk was er reeds vroeger bebouwing aanwezig maar deze bevinding kan niet door historische of cartografische bronnen gestaafd worden.

Binnen het plangebied zelf zijn er geen archeologische waarden bekend. In de ruime omgeving van het projectgebied is één CAI-locatie geregistreerd. Tussen ca. 800 en ca. 1000m ten noordwesten van het projectgebied zijn sporen gevonden van een 16de-eeuws schanshuisje (CAI 925).

2. Welke info valt er te vinden over de voormalige constructies op het terrein?

Aan de hand van de het kaartmateriaal konden we achterhalen dat er binnen het projectgebied geen gebouwen stonden vanaf de tweede helft van de 18de.

Aan de hand van de topografische kaarten en orthofoto's uit de 19de en 20ste eeuw is te zien dat de eerste bebouwing plaatsvond rond 1971. Het projectgebied blijft hierna ongewijzigd.

3. Welke archeologische structuren kunnen ter hoogte van het projectgebied verwacht worden op basis van een analyse van het historische kaart- en bronnenmateriaal?

Op basis van de historische bronnen en kaarten kan geen uitsluitsel gemaakt worden in de te verwachten structuren.

4. In welke mate en in welke zones kan er een recente verstoring verwacht worden van archeologisch erfgoed?

Ter hoogte van de bestaande woning, is er verstoring van de bodem en het bodemarchief te verwachten. Andere verstoringen in het verleden zijn niet in kaart te brengen. De minste verstoringen kunnen verwacht worden in de tot nu onverstoorde groene zone rondom de woning.

4.3 SAMENVATTING / ASSESSMENT BUREAUONDERZOEK

In deze samenvatting wordt een kort overzicht gegeven van de werkwijze van het bureauonderzoek en de belangrijkste conclusies. Bovendien wordt een afweging gemaakt van de noodzaak voor verder vooronderzoek voor de locatie.

4.3.1 Samenvatting voor een gespecialiseerd publiek

Naar aanleiding van een omgevingsvergunning heeft ARCHEBO bvba in opdracht van 'Hosbur bvba' een bureauonderzoek uitgevoerd. Op het terrein zal door de opdrachtgever, Hosbur bvba, de bestaande bebouwing gesloopt worden, waarna het projectgebied opnieuw ingedeeld wordt in vier nieuwe loten. Binnen elk lot wordt een bouwzone voorzien, waardoor per lot een zone ontbost zal worden. De overige gebieden worden als bos behouden. De totale oppervlakte van het project is ca. 7171.420 m^2 waarvan 3256.19m^2 onderzocht zal worden.

Binnen het plangebied zelf zijn er geen archeologische waarden bekend. In de ruime omgeving van het projectgebied is één CAI-locatie geregistreerd. Tussen ca. 800 en ca. 1000m ten noordwesten van het projectgebied zijn sporen gevonden van een 16de-eeuws schanshuisje (CAI 925).

Aan de hand van het kaartmateriaal konden we achterhalen dat er geen bebouwing aanwezig was binnen het projectgebied vanaf de tweede helft van de 18de eeuw tot 1971. Mogelijk was er reeds vroeger bebouwing aanwezig maar deze bevinding kan niet door historische of cartografische bronnen gestaafd worden.

Op de bodemkaart wordt het terrein gekarteerd als "X". Dit staat voor duinzanden. Ongeveer 200 meter ten noorden van het projectgebied, komt nog het natuurlijke bodemtype serie Zdg voor. Dit is een matig natte zandgrond met duidelijke humus en/of ijzer B horizont.

4.3.2 Samenvatting voor een niet-gespecialiseerd publiek

Binnen het plangebied zal door 'Hosbur bvba' de huidige woning gesloopt worden. Hierna zal het projectgebied opnieuw ingedeeld worden in vier loten. Binnen elk lot wordt een bouwzone voorzien, waardoor per lot een zone ontbost zal worden. De overige gebieden worden als bos behouden.

Binnen het plangebied zelf zijn er geen archeologische waarden bekend. In de ruime omgeving van het projectgebied is één CAI-locatie geregistreerd. Tussen ca. 800 en ca. 1000m ten noordwesten van het projectgebied zijn sporen gevonden van een 16de-eeuws schanshuisje (CAI 925).

Aan de hand van het kaartmateriaal konden we achterhalen dat er geen bebouwing aanwezig was binnen het projectgebied vanaf de tweede helft van de 18de eeuw tot 1971. Mogelijk was er reeds vroeger bebouwing aanwezig maar deze bevinding kan niet door historische of cartografische bronnen gestaafd worden.

AVAB/18/09/07/25 - Digitale aanmaak

Figuur 29: Syntheseplan met aanduiding van de geplande werken (ARCHEBO bvba, 2018).

4.4 PROGRAMMA VAN MAATREGELEN

Uit het bureauonderzoek is gebleken dat de geplande werken het archeologisch bodemarchief zullen verstoren. Dit wordt kort besproken in het 'Programma van maatregelen'.

5 BIBLIOGRAFIE

Bronnen

E. Van Ranst en C. Sys, Eenduidige legende voor de digitale bodemkaart (Schaal 1:20 000) (Gent: Laboratorium voor Bodemkunde, 2000).

Inge Van de Staey en Elke Wesemael, "Archeologienota Scherpenheuvel-Zichem, Park Ter Heide. Ontwikkeling van een verkaveling, DEEL 1: verslag van resultaten", Verslag van Resultaten (Tongeren: ARON bvba, januari 2018).

Inge Van de Staey en Petra Driesen, "Archeologienota Scherpenheuvel-Zichem, Abdijstraat 4. Nieuwbouw van een onderhoudsloods, DEEL 1: Verslag van de resultaten", Verslag van Resultaten (Tongeren: ARON bvba, maart 2018).

Tessa Beukelaar-van Gulik en Mark Groenhuijzen, "Scherpenheuvel - Vorststraat. Archeologienota/Bureauonderzoek en landschappelijk booronderzoek", Verslag van Resultaten (Amsterdam: VUhbs archeologie - Vrije Universiteit Amsterdam, 2017); Tessa Beukelaar-van Gulik en Mark Groenhuijzen, "Scherpenheuvel - Vorststraat. Programma van Maatregelen", Programma van Maatregelen (Amsterdam: VUhbs archeologie - Vrije Universiteit Amsterdam, 2017).

Online bronnen

"Averbode", Wikipedia, geraadpleegd 7 september 2018, https://nl.wikipedia.org/w/index.php?title=Averbode&oldid=52173778.

Geopunt Vlaanderen, "Atlas der Buurtwegen", geraadpleegd 2 januari 2018, http://www.geopunt.be/catalogus/datasetfolder/8264f16f-45d2-4eae-bc77-f003c7830b20.

"Maurits Gysseling: Toponymisch Woordenboek (1960) p. 85", geraadpleegd 7 september 2018, http://bouwstoffen.kantl.be/tw/facsimile/?page=85.

"Scherpenheuvel-Zichem", Wikipedia, geraadpleegd 7 september 2018, https://nl.wikipedia.org/w/index.php?title=Scherpenheuvel-Zichem&oldid=52161073.

6 FIGURENLIJST

Figuur 1: Criteria bij omgevingsvergunning voor het verkavelen van gronden 4
Figuur 2: Situering van het projectgebied en de coördinaten op de GRB-kadasterkaart (Geopunt, 2018) . 6
Figuur 3: Situering van het projectgebied op Orthofoto (Geopunt, 2018)..... 6
Figuur 4: Situering van het projectgebied en de coördinaten op de GRB-kadasterkaart (Geopunt, 2018) . 6
Figuur 5: Situering van het projectgebied op Gewestplan (Geopunt, 2018)..... 7
Figuur 6: Situering van het projectgebied op Orthofoto (Geopunt, 2018)..... 9
Figuur 7: Situering van het projectgebied op Toekomstplan (ARCHEBO bvba, 2018) 10
Figuur 8: Toekomstplan (Hosbur bvba, 2018) 10
Figuur 9: Topografische kaart met situering van het projectgebied (Geopunt, 2018). 11
Figuur 10: Situering van het projectgebied op het Digitaal Hoogtemodel (Geopunt, 2018). 12
Figuur 11: Situering van het projectgebied op het Digitaal Hoogtemodel (Geopunt, 2018). 12
Figuur 12: Hoogteprofiel doorheen het plangebied in NW-ZO richting (Geopunt, 2018). 13
Figuur 13: Scherpenheuvel-Zichem aangegeven op de Traditionele Landschappenkaart (Geopunt, 2018) 13
Figuur 14: Situering van het projectgebied op de bodemkaart Vlaanderen (DOV, 2018). 14
Figuur 15: Situering van het projectgebied op de potentiële bodemerosiekaart (Geopunt, 2018). 14
Figuur 16: Bodemgebruik in de omgeving van het plangebied volgens de bodemgebruikskaart (Geopunt, 2018)..... 15
Figuur 17: Kaart met aanduiding van het projectgebied en de vondstlocaties uit de CAI (CAI, 2018). 16
Figuur 18: Detail uit de Ferrariskaart met aanduiding van het projectgebied (Geopunt, 2018). 19
Figuur 19: Situering van het projectgebied op de Atlas der Buurtwegen (Geopunt, 2018). 20
Figuur 20: Situering van het projectgebied op de kaart van Vandermaelen (Geopunt, 2018). 20
Figuur 21: Situering van het projectgebied op de Poppkaart (Geopunt, 2018). 21
Figuur 22: Situering van het onderzoeksgebied op de Topografische kaart van 1873 (Cartesius, 2018) .. 21
Figuur 23: Situering van het onderzoeksgebied op de Topografische kaart van 1904 (Cartesius, 2018) .. 22
Figuur 24: Situering van het onderzoeksgebied op de Topografische kaart van 1939 (Cartesius, 2018) .. 23
Figuur 25: Situering van het onderzoeksgebied op de Topografische kaart van 1969 (Cartesius, 2018) .. 23
Figuur 26: Situering van het onderzoeksgebied op de Orthofoto van 1971 (Geopunt, 2018)..... 24
Figuur 27: Situering van het onderzoeksgebied op de Orthofoto van 1979-1990 (Geopunt, 2018)..... 24
Figuur 28: Situering van het onderzoeksgebied op de Orthofoto van 2013-2015 (Geopunt, 2018)..... 25
Figuur 29: Syntheseplan met aanduiding van de geplande werken (ARCHEBO bvba, 2018). 28

7 PLANNENLIJST

AVAB/18/09/07/1 - Digitale aanmaak....6
AVAB/18/09/07/2 - Digitale aanmaak....6
AVAB/18/09/07/3 - Digitale aanmaak....7
AVAB/18/09/07/4 - Digitale aanmaak....9
AVAB/18/09/07/5 - Digitale aanmaak....10
AVAB/18/09/07/6 - Digitale aanmaak....11
AVAB/18/09/07/7 - Digitale aanmaak....12
AVAB/18/09/07/8 - Digitale aanmaak....12
AVAB/18/09/07/9 - Digitale aanmaak....13
AVAB/18/09/07/10 - Digitale aanmaak....14
AVAB/18/09/07/11 - Digitale aanmaak....14
AVAB/18/09/07/12 - Digitale aanmaak....15
AVAB/18/09/07/13 - Digitale aanmaak....16
AVAB/18//907/14 - Digitale aanmaak....19
AVAB/18/09/07/15 - Digitale aanmaak....20
AVAB/18/09/07/16 - Digitale aanmaak....20
AVAB/18/09/07/17 - Digitale aanmaak....21
AVAB/18/09/07/18 - Digitale aanmaak....21
AVAB/18/09/07/19 - Digitale aanmaak....22
AVAB/18/09/07/20 - Digitale aanmaak....23
AVAB/18/09/07/21 - Digitale aanmaak....23
AVAB/18/09/07/22 - Digitale aanmaak....24
AVAB/18/09/07/23 - Digitale aanmaak....24
AVAB/18/09/07/24 - Digitale aanmaak....25
AVAB/18/09/07/25 - Digitale aanmaak....28